

מצות תוכחה, אבל בצורה נעימה

[פרשת ויצא, שנת תשס"ז – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
בהרהר. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הוגחה ע"י הרב]

מופרסם שאין מלה בתורה לבטלה. אם כן תמוהה שיחת יעקב עם הרועים בבואו לארם.
יש לפנינו דו שיח בארבעה שלבים, שאלות יעקב ותשובותיהם על כך – (בראשית כח, ד-ח)

- א. **ויאמר יעקב:** אָחִי, מֵאַיִן אַתָּם? **ויאמרו:** מחרן אנחנו.
- ב. **ויאמר:** הידעתם את לבן בן נחור? **ויאמרו:** ידענו.
- ג. **ויאמר להם:** השלום לו? **ויאמרו:** שלום. והנה רחל בתו באה עם הצאן.
- ד. **ויאמר:** הן עוד היום גדול, לא עת **ויאמרו:** לא נוכל עד אשר יאספו כל העדרים, האסף המקנה. השקו הצאן ולכו רעו! וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן".

וההמשך ידוע כי יעקב גלל את האבן מעל פי הבאר, כדי לזרז השקאת הצאן.

- א. בשביל מה התורה ספרה לנו כל אריכות השיחה?
- ב. נוסף על כך יש לשים לב שיעקב הוא המאריך בדיבור, והרועים רק עונים בקצרה, כאילו אינם מעוניינים לשוחח אתו אלא מבקשים לסיים כל קשר אתו.
- ג. גם בסוף דבריהם, והוסיפו נושא שלא מן הענין "והנה רחל בתו באה עם הצאן", ראו בכך חז"ל עקיצה שנונה. זו לשונם (בראשית רבה פרשה ע. וכאן תרגמנו מהארמית לעברית): "ואם פטפוטים אתה רוצה, הנה רחל בתו באה עם הצאן. מכאן שהדיבור [המרובה] מצוי בנשים". תמוה שחז"ל טפלו אשמה ביעקב, שהרועים לעגו לו שהוא מרבה פטפוטים. ועל יעקב עצמו יש לשאול, מדוע הוא מרבה בשיחה בטלה?

אפשר כי כל דו שיח הנ"ל שימש ליעקב מבוא כדי שיוכל להוכיח את הרועים על שאספו את הצאן בצהרי יום, ולא קיימו תפקידם להשאיר את הצאן בשדות-מרעה מחוץ לעיר עד סוף היום. כך מפרש רש"י: "אם שכירי יום אתם, לא השלמתם פעולת היום. ואם הבהמות הן שלכם, אעפ"כ לא עת האסף המקנה". בכך הסביר רש"י מדוע לשונו של יעקב כפולה. תחילת דבריו היא תוכחה אם הם שכירים, וסוף דבריו אם הם בעלים על הצאן.

ולמדנו מהתורה כאן אַרְחוֹת דֶרֶךְ אֲרָץ. כאשר אדם רוצה להגיד מוסר והדרכה לחברו, יקדים לכך דברי ידידות, דברי נועם. כך פוסק הרמב"ם: "המוכיח את חברו וכו' צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת [ללא הרמת קול] ובלשון רכה [כלומר יבחר ביטויים שאינם עולבים] ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו [כדי] להביאו לחיי עולם הבא" (הלכות דעות, פרק ו הלכה ז).

לכן יעקב שרצה לייסר אותם על התרשלותם בעבודתם, נאלץ היה לפתוח בשאלות סרק כדי לרקום קשר ידידות. פתח בקריאה: "אחיי!". למרות שלא ראה עודם מעודו. וכאשר ספרו לו כי הם מחרן, שמח לבנות עוד נדבך קשר, להודיע להם כי יש לו דוד שם. וכאשר פתח בשיחה נעימה "השלום לו?" הם קטעו דבריו והפנו אותו להמשיך שיחתו עם רחל בת לבן. בראות יעקב כי הופסקה כל השיחה, ואין לו יכולת לבנות "גשר קשר" אתם, מפני חוסר ברירה אמר להם איזה דבר הוא המפריע לאיזון המוסרי. וכאשר פרטו לפניו מה הסיבה שהם הפסיקו ברעיית הצאן, נגש לעזור להם ע"י הסרת האבן מעל פי הבאר.

גם בהמשך הפסוקים יש הנראה כמכביר מלים מיותרות.
"ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו, ואת צאן לבן אחי אמו, ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר, וישק את צאן לבן אחי אמו" (פסוק ז').
שלוש פעמים התורה חוזרת על הביטוי "לבן אחי אמו". כלום לא ידענו מקודם כי רחל היא בת לבן? והרי כך ספרו לו הרועים! ועוד, מדוע לספר כי לבן הוא "אחי אמו"? זאת ידענו מהמסופר בפרשת חיי שרה!

כמעט כל המפרשים המפורסמים לא התייחסו לבעיה זו.
פרט לרבי שמשון רפאל הירש הכותב (בראשית, עמ' שי): "הן מיד אח"כ הוא אומר 'וישק יעקב לרחל'. אלמלא אותו רמז חוזר ונשנה [הני"ל, "לבן אחי אמו"] היינו דנים את התנהגותו של יעקב כמעשה אבירות לנערה יפה.

כך בפגישת משה ובנות יתרו, השינוי הבולט במין הכינויים מוציא מדעתה של השקפה מעין זו, וחוזר ומאשר שלא משיכה מינית, כי אם חוש הצדק העירני, הוא שהדריך את מעשיו [של משה].
'ויבואו הרועים ויגרשו' [ס' סופית, סימן למין זכר]. הרועים הגסים גרשו את הנערות, ללא התחשבות במין החלש. 'ויקם משה ויושיען' [ן' סופית, כינוי לנקבה] משה הציל אותן מפני חולשתן, כנשים.
ואחר כך 'וישק את צאנן' [ס' סופית, כינוי לזכר]. משה חש לעזרתן בלא כל מניע מיני. אף כאן לענין יעקב, אם כי רחל היתה יפה, יעקב ראה בה רק קרובת משפחה.

[ממשיך רש"ר הירש:] דבר זה מתבטא גם בַּבְּכִיּוֹ של יעקב, שכמעט אין למצוא לו מניע אחר. מי יודע מה רב היה הזמן שעבר על יעקב בנידודיו, בלי שיראה נפש קרובת משפחה. והנה לפתע הוא רואה את רחל, בת אחי אמו, ודמות אמו ניעורה ומתגברת בלבו, עד לידי דמעות. הדמעה מראה כי הנשיקה היתה מוסרית כולה, וגם בשעה שדאג לצאן, רק כיבד [בכך] את אמו" עכ"ל רש"ר הירש.

ראוי להביא כאן מענהו של רבנו בחיי, באיזה רשות נשק יעקב לרחל, בטרם נהייתה לאשתו.
כותב הרב (בראשית כט, טו) כי רחל היתה בסך הכל בת 5 שנים. זאת מניין לו? כי ע"פ חז"ל (קידושין מא ע"א) אין לשאת אשה לפני שתהיה בוגרת, כלומר בת מצוה, ותבחר במי היא רוצה. ועוד נימוק לחכות, כי לפני גיל בגרות היא איננה ראויה להביא ילדים לעולם. והרי לכן קבע יעקב מספר "7 שנים" כאשר נשאל על כך ע"י דוד לבן "הגידה לי מה משכורתך" (כט, טו). כי רבקה רק אמרה ליעקב "וישבת עמו ימים אחדים", ומדוע האריך יעקב תקופה ארוכה של שבע שנים? אלא אין לשאת קטינה. [אמנם בדורות אחרונים, בימי הרב הרצוג הרבנות הראשית תיקנה הגבלה שאין לשאת אשה פחות מגיל 16, ובתנאי של הסכמת הוריה, כדי שלא יהיו נישואי בוסר]. ובכן לנשק קרובת משפחה, והיא סך הכל בת 5 שנים, איננו תמוה כל כך.

כמה עומק יש בכל מלה ומלה בתורה!